

Колісниченко І.О. Особливості формування та розвитку ефективного конкурентного середовища в регіоні / І.О. Колісниченко, В.І. Павлов // Стратегія розвитку вітчизняних підприємств: матеріали наук.-практ. конф., 23-24 жовтня 2003р. / М-во освіти і науки України, Національна академія наук України. – Тернопіль: Тернопільська академія народного господарства, 2003. – С. 241-242.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ЕФЕКТИВНОГО КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА В РЕГІОНІ

*В. І.Павлов, д.е.н., професор,
І.О.Колісниченко, аспірант, Луцький
державний технічний університет*

В умовах переходу до цивілізованих ринкових відносин одним із пріоритетних завдань для України постає здійснення активної політики протидії усім формам прояву монополії та, зокрема, захисту економічної конкуренції. На сьогоднішній день наявність сформованого конкурентного середовища є однією з основних умов розвитку підприємств, регіонів та загалом економіки країни.

Природа монополізму та конкуренції, механізм здійснення ефективного антимонопольного регулювання та формування конкурентного середовища привертала увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених. Зокрема значної уваги заслуговують праці Дж. М. Кейнса, М. Портера, П. Самуельсона, С. Фішера, Р. Франка та ін. Серед вітчизняних вчених аналіз стану та шляхи посилення конкурентних позицій регіональних товарних ринків, теоретичні засади здійснення державної антимонопольної політики розглядали: Н. Василець, М. Майгер, Т. Мостенська, С Нікітін, Р. Романів, С Тютюнник та інші.

Проте, проблема підвищення ефективності функціонування регіональних ринків шляхом формування та розвитку конкурентного середовища потребують подальшого дослідження. Недостатньо висвітлене в економічній літературі питання впливу державного антимонопольного регулювання на ефективність функціонування регіональних товарних ринків, що й обумовило значимість даного дослідження.

Відповідно актуальною залишається дана проблема і для Волинської області. Здійснення ефективної роботи щодо запобігання монополізації ринків в області забезпечує не лише створення сприятливих умов для розвитку малого та середнього підприємництва, що на даний час є одним з основних рушіїв економічного прогресу, а має комплексні наслідки, які відображаються у сталій тенденції поліпшення соціально-економічної ситуації на Волині протягом останніх років.

Аналіз статистичної інформації свідчить про зростання обсягів виробництва за всіма основними видами економічної діяльності. Зокрема, промислової продукції вироблено на суму 1,4 млрд. грн., що на 12% більше, ніж у 2001 р.; збільшився випуск практично по усіх групах товарів народного споживання. За 2002 р. валової сільськогосподарської продукції вироблено на загальну суму 1,8 млрд. грн., що на 1% більше проти 2001 р.. Середня реальна заробітна плата за 2002 р. збільшилась на 22,7%. Завдяки зростанню реальних доходів населення розширився внутрішній ринок.

Позитивним зрушенням в економіці суттєво сприяє послідовна реалізація конкурентної політики в регіоні, зокрема, прискорення процесу формування регіональних товарних ринків, поширення запровадження конкурсних (тендерних) засад, запровадження економічних методів регулювання монополізованих товарних ринків.

Активізація соціально-економічного потенціалу Волині неможлива без створення сприятливих умов розвитку ринкових відносин, що базуються на відносинах добросовісної конкуренції, забезпечення якої вимагає постійної наполегливої роботи щодо запобігання порушень конкурентного законодавства, в першу чергу, з боку природних монополій та в аграрному секторі економіки, здійснення заходів щодо моніторингу соціально-економічних наслідків демонополізації соціально важливих ринків, підвищення ефективності тарифної політики в житлово-комунальній сфері.

У Волинській області послідовно вживається комплекс заходів щодо захисту законних прав підприємців і споживачів, сприяння розвитку добросовісної конкуренції. При цьому першочергова увага надається захисту інтересів широких верств населення на соціально значущих ринках, попередженню порушень конкурентного законодавства суб'єктами господарювання, забезпеченню активної позиції в питаннях погодження рішень органів виконавчої влади і місцевого самоврядування, недопущення протиправного втручання в діяльність суб'єктів господарювання, посилення роз'яснювальної роботи серед підприємців, громадськості.

Зокрема, у 2002 р. в області діяли 109 регіональних монопольних утворень, з них 50 – природні монополії. Крім того, в області здійснюють діяльність 7 суб'єктів господарювання, визнаних монопольними утвореннями на загальнодержавних ринках [1].

Загалом по Україні серед монополізованих регіональних ринків найбільше ринків природних монополій (централізоване водопостачання і водовідведення, теплостачання тощо), а також ринків комунальних послуг, що не належать до сфери природних монополій (ринки з експлуатації і поточного ремонту житлового фонду, технічного обслуговування та ремонту приладів обліку води, газу, тепла,

електроенергії тощо) [4]. Формування ефективного конкурентного середовища на соціально важливих товарних ринках вимагає регулярного дослідження стану конкуренції та аналізу рівня їх монополізації, поведінки суб'єктів господарювання, що займають монополію (домінуюче) положення на них. Значної уваги заслуговує моніторинг ринків роздрібної торгівлі нафтопродуктами, динаміки зміни роздрібних цін на пальне і проведення оперативних заходів з метою припинення дій, що мають ознаки встановлення цін, які неможливо було б встановити за умов існування значної конкуренції на ринку.

У Волинській області протягом 2002 р. на ринках роздрібної реалізації нафтопродуктів в межах міст Луцька, Ковеля, Нововолинська, Володимир-Волинського, Шацького, Горохівського районів діяло 7 монопольних утворень, за поведінкою яких встановлено контроль, що дало змогу стримати ріст цін на нафтопродукти, які залишаються стабільно на одному із найнижчих рівнів в Україні. Не менш важливим є ринок житлово-комунальних послуг. Посилення контролю за дотриманням конкурентного законодавства учасниками даних ринків досягається за рахунок налагодження взаємодії антимонопольних органів із органами виконавчої влади та місцевого самоврядування, перш за все з питань формування та запровадження економічно обґрунтованих тарифів на послуги тепло, водопостачання, утримання будинків і прибудинкових територій.

Внаслідок запровадження механізму проведення перерахунків комунальними підприємствами області, за фактично надані (надані не в повному обсязі) послуги тепло, водопостачання та водовідведення тільки у 2002 р. було добровільно повернуто зайво нараховану плату споживачам (населенню, бюджетним установам, суб'єктам господарювання) в розмірі 2020,5 тис. грн. [1].

Особлива увага в минулому році приділялась моніторингу ринків агропромислового комплексу регіону, зокрема хліба і хлібобулочних виробів, молока, борошна, переробки на давальницьких умовах зерна. Протягом року в м. Луцьку та містах обласного значення Володимир-Волинську, Ковелі, Нововолинську зменшено оптово-відпускні ціни на 1 кг хліба з борошна I ґатунку на 14-41,7% та хліба змішаної валки (борошно житнє, пшеничне) на 23,3-29%.

Внаслідок запровадження механізму конкурсного відбору постачальників, сегментації ринків та створення нових має місце тенденція до зниження рівня монополізації деяких регіональних ринків.

Зокрема, в даний час високо конкурентними є ринок постачання природного газу для промислових підприємств, на якому в межах Волинської області діють понад 30 постачальників. Збільшується частка постачання електроенергії за нерегульованим тарифом із застосуванням прямих договірних відносин із виробниками електроенергії без посередництва ВАТ "Волиньобленерго".

Спостерігається тенденція до розширення кола оптових постачальників скрапленого газу в область. З метою здешевлення його вартості суттєво важливим є демонополізація ринку постачання газу кінцевим споживачем, враховуючи, що в даний ланці виключно монопольне становище займає ВАТ "Волиньгаз".

Суттєво зріс рівень конкуренції на обласному ринку міжміських перевезень пасажирів автотранспортом та відповідних міських ринках. Застосування конкурсних засад для визначення перевізників пасажирів маршрутними таксі дозволило в містах обласного підпорядкування стабілізувати вартість проїзду.

Зростає проконкурентність районних ринків роздрібної торгівлі медикаментами (лікарськими засобами), на яких діють 90 учасників тоді як у 2001 р. їх налічувалось близько 80 суб'єктів. Однак, висококонцентрованими продовжують залишатись зазначені ринки в межах м. Горохова, Камінь-Каширська, Ківерців, Ковеля, Любечі, Рожищ, смт. Любешова, Турійська, Локач, Маневич, Ратного, Старої Вижівки, Шацька.

Порівняно новими для Волині ринками є надання послуг мобільного та пейджингового зв'язку. І хоча стан їх монополізації залишається високим, дані ринки можна вважати потенційно конкурентними. Так, у 2000 р. на ринку мобільного зв'язку діяли 3 постачальники послуг, з яких частка Волинської філії СП "Український мобільний зв'язок" складала понад 97 відсотків. Проте у 2001 р. на обласний ринок мобільного зв'язку вступили нові учасники - ТзОВ "Транксервіс", ЗАТ "Київстар GSM" в особі Луцького представництва, в результаті чого очікується зменшення стану його монополізації.

У зв'язку з започаткуванням діяльності у 2001 р. ТзОВ "Сюар" на ринку послуг пейджингового зв'язку (в 2000 р. на цьому ринку діяло лише СП "Укрпейдж" в особі Волинської філії) підвищився рівень його монополізації [1].

На сучасному етапі одним з найголовніших завдань на шляху створення ефективного конкурентного середовища на ринках регіону є здійснення жорсткого контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції, пріоритетом при цьому є попередження вчинення порушень.

Слід зазначити, що значною перешкодою розвитку конкуренції на сьогодні є існування адміністративних бар'єрів вступу на монополізовані товарні ринки. Тому, найбільш активно потрібно здійснювати заходи, спрямовані на зниження або зняття бар'єрів, що обмежують вступ суб'єктів господарювання на існуючі товарні ринки.

Для запобігання порушенням законодавства про захист економічної конкуренції запроваджена і ефективно діє система попереднього опрацювання антимонопольними органами проектів рішень обласної ради, облдержадміністрації, міських і районних рад, міськвиконкомів, райдержадміністрацій. Активно взаємодіє обласне антимонопольне відділення з органами місцевого самоврядування, державної виконавчої влади як в процесі погодження наданих проектів рішень, так і шляхом систематичного проведення перевірок рішень на відповідність законодавству про захист економічної конкуренції безпосередньо на місцях.

Запобігання вчиненню порушень сприяють регулярні проведення моніторингів за рівнем цін на соціально важливі товари з оперативним реагуванням у вигляді надання рекомендацій суб'єктам господарювання щодо усунення дій, які містять ознаки порушень законодавства про захист економічної конкуренції.

Загалом існує широкий спектр форм і методів виявлення ознак порушень законодавства про захист економічної конкуренції, проте основною формою залишаються перевірки суб'єктів господарювання, що діють на ринках природних монополій та суміжних з ними ринках, монопольних утворень на монополізованих соціально значимих ринках, органів державної влади, місцевого самоврядування, адміністративно-господарського управління та контролю. Перевірки здійснюються як на плановій основі, так і за зверненнями до обласного антимонопольного відділення юридичних та фізичних осіб, дорученнями Комітету, за поданнями

органів державної влади.

Важливе місце в роботі щодо запобігання порушенням конкурентного законодавства, недопущення обмежень конкуренції на регіональних ринках, сприяння розвитку підприємництва в області займає налагодження взаємодії Волинського обласного відділення антимонопольного комітету з органами виконавчої влади, місцевого самоврядування, правоохоронними та контролюючими органами, зокрема при проведенні спільних перевірок діяльності монопольних утворень, реалізації спільних наказів, програм, практичних заходів.

У 2002 р. покращилась інформаційно-роз'яснювальна робота серед підприємців та громадськості. Традиційні інформування в засобах масової інформації доповнено запровадженням консультацій підприємцям юристами і фахівцями відділення через постійно діючу «Гарячу лінію» підтримки підприємництва, організовану Луцькою асоціацією захисту прав малого та середнього бізнесу «Бізнес-Луцьк».

У результаті виявлених правопорушень вживаються необхідні заходи. Зокрема, контролюються терміни сплати фінансових санкцій, подаються позови в господарський суд про їх стягнення, залучається державна виконавча служба для забезпечення виконання рішень судів. За результатами розгляду справ застосовувались штрафні санкції відповідно до Закону України "Про обмеження монополізму" та Закону України "Про захист економічної конкуренції".

Рис. 1. Структура коштів, сплачених внаслідок застосування відповідальності за порушення антимонопольного і конкурентного законодавства у Волинській області (тис. грн.)

У 2002 р. до суду подано 4 позови про стягнення штрафу і пені з порушників, які задоволені повністю. Загальна сума коштів, стягнених протягом минулого року, склала 2270,976 тис. грн. проти 382,386 тис. грн. за 2001 р., або майже в 6 раз більше[1]. Зрозуміло, що це – не єдиний і далеко не основний результат діяльності Антимонопольного комітету. Головні її результати виявляються у створенні ринкових засад для розвитку підприємництва, рівних умов роботи всіх

суб'єктів господарювання за обставин конкуренції, в демонополізації монопольних утворень та запобіганні створенню нових монополістів [3].

Однак, наведені вище результати не можуть повністю змінити загальну складну соціально-економічну ситуацію в області. Високою залишається питома вага бартерних операцій на окремих промислових підприємствах. Кризовим є фінансове становище в агропромисловому комплексі у зв'язку із зниженням закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію у порівнянні із цінами минулого року, зокрема на зернові культури, молоко, м'ясо. Через розбалансованість ринку молока і м'яса, різкого зниження цін на сільськогосподарську продукцію, сільськогосподарські підприємства отримали менше виручки ніж у попередньому році. За попередніми даними 74% господарств (у 2001 р. - 69%) закінчили рік із збитками, сума яких перевищує 20 млн. грн. Суттєвих кількісних зрушень потребують обсяги інвестицій у більшості галузей економіки області.

Одним із шляхів вирішення наявних проблем, зокрема підвищення ефективності діяльності місцевих підприємств, можливо досягнути застосувавши в регіоні досвід створення галузевих кластерів, що дозволило б забезпечити розвиток інфраструктури, створення нових робочих місць, в першу чергу для місцевого населення.

Кластер – це галузево-територіальне об'єднання підприємств, що тісно співпрацюють із науковими установами та органами місцевої влади, з метою підвищення конкурентоспроможності власної продукції та економічного зростання регіону. Кластери можуть об'єднувати підприємства та установи регіону для підвищення ефективності їх діяльності, зростання продуктивності праці та якості продукції, стимулювання конкуренції та інновацій, залучення інвестицій, сприяння формуванню нових підприємств. Кластери дозволяють підприємствам гнучкіше реагувати на зміну умов ведення бізнесу. Введення саме такої моделі підтримки регіонального розвитку окремих галузей промисловості може виявитись особливо ефективним для вітчизняних підприємств під час виходу України із затяжної економічної кризи [2]. Разом з тим, активізувати усі необхідні ресурси підвищення ефективності ринкових перетворень, зміцнення конкурентоспроможності виготовленої продукції, суттєвого покращення якості життя населення, можливо лише за умови активного сприяння конкурентної політики держави.

Література

1. Щорічний звіт Волинського відділення антимонопольного комітету за 2002 р.
2. Войнаренко М. Концепція кластерів - шлях до відродження виробництва на регіональному рівні // Асоціація "Поділля Перший" Звіт 1998-2002.
3. Борисенко З. Система відповідальності за порушення конкурентного законодавства // Економіка України – 2003. – № 6.
4. Костусев О. Захист економічної конкуренції в Україні: стан і проблеми // Економіка України – 2003. – №7.
5. Романів Р.О. Антимонопольне регулювання регіональних товарних ринків // Автореферат на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук, Львів - 2000.